NEDERLANDSCHE STEMMEN

OVER

GODSDIENST, STAAT-, GESCHIED- EN LETTERKUNDE.

Gelijk er geschreven is: Ik hebbe geloofd, daarom heb ik gesproken, zoo gelooven wij ook, daarom spreken wij ook.
2 COR. IV: 13.

PROEVE EENER BESCHOUWING
VAN HET KONINKLIJK AMBT VAN DEN HEERE CHRISTUS
IN VERBAND MET HET OORDEEL OVER LEVENDEN EN DOODEN.

Wij gelooven in den eeniggeborenen Zone Gods, God uit God, Licht uit Licht, waarachtig God uit waarachtig God; — — *En dat Hij zal wederkomen met heerlijkheid* om te oordeelen de levenden en de dooden: *Wiens Rijke geen einde zal hebben.*
De geloofsbelijdenis van *Niceën.*

De Christelijke kerk heeft, van haar' aanvang af, in J. C. onzen Heer, overeenkomſtig de klare en doorgaande leer der H. S., een drievoudig ambt erkend; dat van Profeet zijnes volks, Hoogepriester des Nieuwen Testaments, en Koning in het Rijk der hemelen. Maar niet genoeg wellicht is met deze waarheid in betrekking beſchouwd de leer van het laatſte oordeel; die evenwel uit dat verband eén treffend en heerlijk licht ontvangt. Tot de aanwijzing van hetzelve zijn deze regelen beſtemd.

Onder Israël was een der voornaamſte plichten van den Monarch de rechtſpraak; men denkè ſlechts aan *de woorden Lemuëls*, *den last waarmede hem zijne moeder onderwees*, Spr. XXXI. v. 1—9. En van den grooten Koning, den Gezalfde bij uitnemendheid, was voorſpeld: *dat Hij het volk des Heeren zou* RICHTEN *met gerechtigheid en de elendigen deszelven met recht* (Pſ. LXXII. v. 2, 4), zoowel als *dat hij in gerechtigheid zou* REGEREN (Jez. XXXII. v. 1). Van daar dat in de Meſſiaanſche Profetie het *oordeel* en het *koningrijk* nooit van elkander worden afgeſcheiden, maar het eerſte altoos als een gedeelte, eene eigenſchap, een aanhangſel (mag men zoo ſpreken) van hetzelve wordt voorgedragen.

Er is echter tusſchen die beide denkbeelden dit onderſcheid, dat alleen *richten*, *verdrukking* en *onrecht* als beſtaande onderſtelt. Van hier dat de MESSIAS aan zijn getrouw volk blootelijk als *Heerſcher;* aan verdrukkers en verdrukten daarentegen als *Richter*, genen tot hun ſchrik en waarſchuwing, dezen tot hun troost en opbeuring, wordt verkondigd. Zoo ſtelt dan ook, overeenkomſtig met deze leer, de Apostel des Heeren Hem in het N. T. aan Zijne kerk voor, als den *Overſte der koningen der aarde* (Openb. I. v. 5), als den *Koning der koningen en den Heer der heeren* (Openb. XIX. v. 10). Voor het heidenſche gerechtshof te Athene daarentegen verkondigt Paulus den Heer, als *den Man door wien God de wereld rechtvaardig zal oordeelen* (Hand. XVII. v. 31). En de door den *Overſte dezer wereld* verdrukte gemeente van Christus, onder het beeld eener *weduwe* voorgeſteld, wegens het vertrek des Heeren ten hemel, roept in de gelijkenis, in de verwachting zijner toekomſte: *Doe mij recht tegen mijne wederpartij* (*)! — Uitnemend wordt dit uitgedrukt in onzen *Heidelbergſchen Catechismus*, waar de geloovige discipel als den troost, dien het Art. van het oordeel over levenden en dooden hem verſchaft, dezen noemt: »dat ik in alle droefenis en vervolging met opgerichten hoofde even denzelven, die zich te voren om mijnent wille voor Gods gerichte geſteld en al den vloek van mij weggenomen heeft, tot eenen Rechter uit den hemel verwachte, die alle zijne en mijne vijanden in de eeuwige verdoemenis werpen, maar mij met alle uitverkorenen tot zich in hemelſche blijdſchap en heerlijkheid nemen zal." Wie had ook wel beter dit Artikel in den geloove kunnen verſtaan, dan de eerſte gemeenten der Hervorming, die zich meestal *onder het kruis*

(*) Luc. XVIII. v. 1—8. Dat hier van de toekomst des Heeren geſproken wordt, blijkt uit vs. 8. *Doch de Zoon des menſchen zal hij ook, als Hij komt, geloove vinden op aarde?*

verzamelden, gedoemd door ſtrenge plakkaten, verdrukt, vervolgd, ten bloede toe, door wreede tyrannen, en uit wier vergadering dus wel de ſtem der weduwe tot *den Rechter der ganſche aarde: doe mij recht van mijne wederpartije! als het kirren eener duive* moest opgaan!

Zooveel is dus zeker, dat 's Heeren rechterambt ten oordeel over levenden en dooden, in zijne koninklijke waardigheid begrepen is. Men heeft deze twee naauwverbonden denkbeelden te dikwijls in de Christelijke kerk zoodanig van elkander geſcheiden, als of onze Heer wel zijn koninklijk ambt reeds bij zijne hemelvaart aangenomen hadde, maar zich intusſchen eerst als Richter openbaren zoude, wanneer men Hem zal zien wederverſchijnen op de wolken des hemels, als waardoor dan de koninklijke waardigheid voor de rechterlijke gezagsoefening zoude plaats maken. Doch dit gevoelen, hoe algemeen ook verbreid, komt geenszins overeen met de doorgaande leer van Gods woord, volgens hetwelk Christus *als Hoogepriester* in den hemel (als het binnenſte heiligdom) is ingegaan, om zich met het bloed van Zijns zelfs offerande, voor het aangezichte Gods, voor ons te ſtellen (Hebr. IX. v. 11, 12, 24, 26), overeenkomſtig het voorbeeld van Aaron (Lev. XVI. v. 11, 14, 15, 16, 21, 34). *Maar Christus, de hoogepriester der toekomende goederen, gekomen zijnde, is door den meerderen en volmaakteren Tabernakel niet met handen gemaakt, noch met het bloed van bokken en kalveren, maar met zijn eigen bloed ingegaan, niet in het heiligdom dat met handen gemaakt is, hetwelk is een tegenbeeld des waren, maar in den hemel zelven om nu te verſchijnen voor het aangezichte Gods voor ons.*

Evenzeer was het eene dwaling der Joden in Jezus tijd, te meenen dat het koningrijk Gods (d. i. het Rijk van den Mesſias, *dat de God des hemels verwekken zoude; het rijk, dat in der eeuwigheid niet zal verſtoord worden, en dat geenen anderen volke zal overgelaten worden, opdat Hem alle volkeren, natiën en tongen eeren; want zijne heerſchappij is eene eeuwige heerſchappij, en zijn koningrijk zal niet verdorven worden.* Dan. II. v. 44, en VII. v. 14), het was, zeg ik, de destijdſche dwaling, *dat dit rijk terſtond zoude openbaar worden* (Luc XIX. v. 11). Want, ofſchoon Christus wel naar den hemel is henengegaan, *om voor zichzelven een koningrijk te ontvangen, en dan weder te keeren* (Luc. XIX. v. 12), waarom Hij ook bij zijn vertrek van de aarde zeide: *Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde;* zoo zal Hij toch eerst bij Zijne wederkomst geopenbaard worden als *een Koning der koningen, een Heer der heeren*, wanneer de ſtemme zal vervuld worden: *De koningrijken der wereld zijn geworden onzes Heeren, en Hij zal als Koning heerſchen in alle eeuwigheid* (Openb. XI. v. 15).

Ofſchoon toch de Heer een eeuwig Hoogepriester (Pſ. CX. v. 4) zoowel als een eeuwig Koning is, en nog voortdurend in den hemel de Profeet en Leeraar zijner gemeente door zijnen H. Geest blijft, zoo is echter, *naar de bedeeling der tijden*, 's Heilands profetisch ambt vooral tot de dagen zijner omwandeling onder den volke; en zijne hoogepriesterlijke waardigheid tot het tijdruim van de ure zijns lijdens af tot op het einde dezer eeuwbedeeling nader bepaald, en vangt zijn koninklijk gezag in deszelfs volheid bijzonderlijk van daar af aan; 't welk, gelijk wij gezien hebben, het rechterambt in zich bevat, *tot dat Hij alle de vijanden onder zijne voeten zal gelegd hebben* (1 Cor. XV. v. 25).

Doch dit neemt niet weg, dat Christus in een ruimeren zin ook thans reeds als Koning gezeten is aan de rechterhand Gods, *ver boven alle overheid en macht en kracht en heerſchappij, en allen naam die genaamd wordt, niet alleen in deze wereld, maar ook in de toekomende* (Eph. I. v. 21) (*). In dezen zelfden zin is Hij ook thans reeds Wereldrechter, en zijne oordeelen zijn op aarde zichtbaar over Volken en Landen in de ontzettende gebeurtenisſen die van tijd tot tijd de wereld doen ſchudden. *Want de Vader zelf oordeelt niemand, maar Hij heeft al het oordeel den Zone gegeven, opdat zij allen den Zoon eeren gelijk zij den Vader eeren* (Joann. V. v. 22, 23). Maar even als alle vroeger en gedeeltelijke oordeelen het jongſte gericht geenszins uitſluiten, maar integendeel bewijzen, voorſpellen, voorbeduiden; even zoo is de heerſchappij die Christus omhoog over de aarde voert, het getuigenis, het voorbeeld, het bewijs, van die heerſchappij op aarde *van zee tot zee en van de riviere tot aan het einde der aarde* (Pſ. LXXII. v. 7) gedurende den tijd van zijn koningrijk en oordeel (†).

Hieruit blijkt alzoo, dat al hetgeen omtrent het koningrijk van den Mesſias vooral in het O. T. is voorſpeld nog even min vervuld is, als hetgeen ons bijzonder het N. omtrent zijne komſte ten oordeel verkondigt. Paulus ſchrijft van beide aan zijnen Timotheus (2 Tim. IV. v. 1): *Ik betuige voor God en den Heere Jezus Christus, die de levenden en de dooden oordeelen zal in zijne verſchijning en in zijn koningrijk;* en de troon van David, waaromtrent de Engel tot Maria van den Zaligmaker ſprekende zeide (Luc. I. v. 31): *Deze zal groot zijn en de Zoon des Allerhoogſten genaamd worden, en God de Heere zal Hem den troon zijns vaders Davids geven, en Hij zal over het huis Jakobs koning zijn in eeuwigheid;* die troon , dezelfde, van welken de Heer zelf zeide (Matth. XXV. v. 31): *Wanneer de Zoon des menſchen komen zal in zijne heerlijkheid, en alle de heilige Engelen met Hem, dan zal Hij zitten op den troon zijner heerlijkheid en voor Hem zullen alle de volkeren vergaderd worden;* eene heerlijkheid in welke Zijne Apostelen onder Hem zouden deelen; want, *ik zegge u* (zeide de Heer tot hen) *dat gij die mij gevolgd zijt, ook in de wedergeboorte, wanneer de Zoon des menſchen zal gezeten zijn op den troon zijner heerlijkheid, zult zitten op twaalf troonen, oordeelende de geſlachten Israëls*

(*) Treffend en juist wordt dit uitgedrukt in het Antw. op de 31e vraag van den Heidelbergſchen Catechismus.

(†) *De middelijke heerschappij des Heilands* (zegt BILDERDIJK, *Godgel. Opst.* Dl. II. bl. 95.) *kan als voorbeeld en ſchets der onmiddelijke vooraſbestemd zijn, zoo deze laatſte waarlijk toegezegd is. Wij weten toch dat de eene gebeurtenis in de orde van Gods Voorzienigheid door de andere wordt voorgeſchaduwd.*

(Matth. XIX. v. 28). Hetgeen hier de *wedergeboorte*, zoo als elders de *wederoprichting aller dingen* (Hand. III. v. 21) wordt geheeten, noemt de Profetifche Apostel de *eerfte opftanding* uit den dooden, bij den aanvang van het duizendjarig tijdperk van Christus Rijk en oordeel (Openb. XX. v. 6): *Zalig en heilig is hij die deel heeft aan de eerfte opftanding; over dezen heeft de tweede dood geen macht, maar zij zullen Priesters Gods en Christi zijn en zij zullen met Hem als koningen heerfchen duizend jaren.*

Is dan, gelijk wij gezien hebben, het duizendjarig rijk van Christus op aarde tevens zijn oordeelsdag, (de Heer zelve noemt dat tijdperk *de toekomende eeuw*, Matth. XII. v. 32), niet ten onrechte hebben dan onze Vaderen in het 37e Artikel onzer *Nederlandfche geloofsbelijdenis*, om alle vleefchelijke denkbeelden van dat Rijk van Christus op aarde, die van den aanvang af der Christenheid, maar wel bepaaldelijk in dien tijd, vooral onder de ongebondene Wederdoopers in zwang waren, op het uitdrukkelijkst uit te fluiten, alleen de waarfchuwende zijde van dat koningrijk, *het eeuwig oordeel* op den voorgrond gefteld; eene zorge, die des te meer in het oog valt, daar de Franfche Confesfie, uit welke de onze hoofdzakelijk is ontleend, dit artikel niet bevat, maar met dat omtrent de leer van de heiligheid der Machten fluit. In Frankrijk toch was de woede der Wederdoopers niet zoo kenbaar geworden; daar het voornamelijk ons land is geweest dat van deze geestdrijverij heeft te lijden gehad. Dat echter die uitfluitende richting van het gezicht op het *oordeel*, in dien tijd de leer van het *koningrijk* zelve eenigermate verduisterd en op den achtergrond gefteld heeft, zouden wij niet durven ontkennen. Hoe dit zij, treffend en aandoenlijk is het einde van het gemelde art.; vooral, wanneer men bedenkt, dat het in de hitte der verdrukking de levendige hope behelst, waardoor zoo menig in zich zelve zwak en onmachtig belijder brandftapels en moordfchavotten onverfchrokken zag oprichten en besteeg: »Alsdan zullen de geloovigen en uitverkorenen gekroond worden met heerlijkheid en eere. De Zone Gods zal hunnen naam belijden voor God zijnen Vader, en zijne uitverkoren engelen; alle tranen zullen van hunne oogen afgewischt worden; hunne zake, die nu tegenwoordelijk van vele Richteren en Overheden als kettersch en godloos verdoemd wordt, zal bekend worden de zake des Zoons Gods te zijn; en tot zulk eene genadige vergelding zal hen de Heere zulk eene heerlijkheid doen bezitten, als het harte eenes menfchen nimmermeer zoude kunnen bedenken. Daarom verwachten wij dien grooten dag met een groot verlangen, om ten volle te genieten de beloften Gods in Jefu Christo onzen Heere, *Amen. Ja kom Heere Jefu!*"

GRONDEN VAN RECHTS- EN STAATKUNDE.

Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER, *Beschouwingen over Staats- en Volkenrecht.* 1e. Deel. Leid. 1834.

De beginfelloosheid is eene kwaal van onzen tijd, waarop wij reeds meer dan eens in dit blad hebben opmerkzaam gemaakt. Uit ongeloof en goddeloosheid geboren, heeft zij alle vastigheid weggenomen, de wetenfchap verward, de maatfchappij ontbonden, rechten en plichten opgeheven, en dreigt al wat nog te midden van dien draaikolk der verwoesting onverwoest bleef, aan diezelfde vernielende macht, die zooveel heiligs en dierbaars, zooveel goeds en heils verftoord heeft, geheellijk prijs te geven. Wel mag men dan in dezen tijd een werk als hetgene wij aan het hoofd dezes vermeldden een heugelijk verfchijnfel onzer dagen, te midden van zooveel donkers en bedroevends noemen; een werk, waarin voor rechts- en ftaatswetenfchap *beginfelen*, gronden van zekerheid op Goddelijke openbaring en historifche wezenlijkheid gevestigd op eene uitmuntende wijze worden voorgedragen; en daarbij tevens een rijkdom van onderwerpen en gewichtige aangelegenheden voor onzen tijd en ons Vaderland behandeld, die men, op den titel alleen afgaande, grootendeels niet zou hebben verwacht.

Dit deel, offchoon het eerfte van een uitgebreider werk over Staats- en volkerenrecht uitmakende, waarvan de uitgave nog onzeker fchijnt te zijn, zeker nog meer of min verwijderd is, ftaat ook op zich zelve; en draagt als zoodanig den titel van *Proeve over de middelen waardoor de waarheid wordt gekend en geftaafd.* In vijf hoofdftukken wordt hier de noodzakelijkheid van beginfelen voor elke wetenfchap uit den aard der wetenfchappen en de ervaring vooral onzer tijden getoond, en de vier bronnen opgegeven waaruit de Schrijver de beginfelen wil geput hebben; namelijk: *de openbaring*, als waarin de hoogfte waarheid befloten ligt; *de wijsbegeerte*, welke de algemeene waarheden toepast, of toont hoe die in de onderfcheidene deelen der wetenfchap toegepast zijn; *de gefchiedenis*, die het leven en werken der beginfels doet aanfchouwen, en de *overeenftemming van allen*, die op de waarheid wijst, al is het dat zij haar niet bewijst (bl. 2). — Waar en treffend is hetgeen in het eerfte hoofdftuk wordt gezegd over den toeftand van het geletterd Europa, vooral ook van ons Vaderland; in het tweede over het ware Christendom, als waarvan in wezen niet verfchillend zijn de geloofswaarheden, zoo als de hervorming die op nieuw heeft in het licht gefteld, even onderfcheiden van een bedorven Mysticismus als van koude verftands-theologie. Treffend ook is hetgeen in het derde hoofdftuk wordt aangemerkt, omtrent de noodzakelijkheid eener Christelijke wijsbegeerte, zal wijsbegeerte waarheid bevatten; maar gewichtig is bovenal het hoofdftuk dat over den tegenwoordigen toeftand der historifche ftudie handelt en de noodzakelijkheid aantoont, om ook daarin zich door de groote waarheden des geloofs te laten leiden, om niet in eenen eindeloozen doolhof van troostelooze afzwervingen te vervallen; en waarin de (ook in ons 8e. Nr. aan-

gegeven) Christelijke beginſelen in het helderſte licht worden geplaatst. Eindelijk wordt in het laatſte hoofdſtuk door veelbeteekenende wenken omtrent de *publieke* opinie deze *Proeve* op eene waardige wijze beſloten.

De Schrijver ſtelt dit Werk voor als eene gewijzigde voortzetting, offchoon in zeer verſchillenden vorm, van de vroeger uitgegeven, maar na de afwerking van het derde Deel geſtaakte *Nederlandſche Gedachten.* Wij hebben onze overeenſtemming met de hoofddenkbeelden en gevoelens van dat blad reeds meermalen ondubbelzinnig aan den dag gelegd. De *Proeve* rust op dezelfde grondſlagen, en is geſchreven in denzelfden geest. Men zal dus niet verwachten dat wij hier ons vroeger oordeel herhalen. Mocht dit werk vele lezers vinden, die *willen* begrijpen wat er in de wetenſchap ongoddelijks en onchristelijks is ingeſlopen en hoeveel verandering, hervorming, vernieuwing zij behoeft!

OVER DEN GODSDIENSTIGEN TOESTAND VAN FRANKRIJK.

Opmerkelijk zeker voor ieder christen is de ſtaat van de Godsdienst in dat land, dat ſteeds zoo veel invloed op de overige gewesten van Europa gehad heeft, en nog blijft behouden. Als een volkaan heeft hetzelve verwoesting en zedeloosheid op Europa uitgeſtort; doch van den anderen kant echter, heeft het er nimmer aan een getuigenis voor de waarheid, ook in de donkerſte tijden, ontbroken, en wij verheugen ons dat in de laatſte jaren het licht aldaar is toegenomen; vele vrijmoedige belijders van den Heere Jezus Christus in het openbaar Zijnen naam hebben verheerlijkt, en dat op verſcheidene wijzen het woord Gods er zijnen loop heeft. Doch waar het licht gezien wordt mag men de duisternis niet voorbijgaan. Wanneer nu in het laatſte Maandberigt van het Zendeling-Genootſchap met vreugde gewaagd wordt van de blijde kenteekenen die zich in Frankrijk voordoen, zoo had men van den anderen kant ook met een woord voor degenen die minder met den waren ſtaat van zaken van onze naburen bekend zijn, kunnen opmerken, hoe groot de duisternis is in het midden van welke zich deze lichtſtralen vertoonen, niet om daardoor ontmoedigd te zijn, maar om met diepe ontzetting de bedeelingen Gods na te gaan, waardoor zulk een groot gedeelte des volks in zijne vijandſchap tegen God en Zijne wet nog ſteeds ſchijnt toe te nemen. Terwijl men van den eenen kant met deelneming de pogingen gadeſlaat welke door de getuigen der waarheid in Frankrijk aangewend worden, ziet men met ſchrik hoe in een land, in hetwelk, offchoon onder het dekſel des bijgeloofs, de naam van Christus toch eenigermate eer ontving, het Christendom en de belijdenis van hetzelve zeldzaamheden geworden zijn, en hoe duizend en duizenden grafwaarts dalen, zonder immer aan de hooge bedoeling van hun leven gedacht te hebben; hoe de Zoon van God op de meest verachtende wijze, door Frankrijks grooten en geleerden geſmaad wordt, die Hem ten hoogſte genomen, eene plaats onder de wijzen en beſchavers der volkeren willen inruimen; hoe duizende afgoden, en vooral eene zelfzucht die geene palen kent, de plaats van den eenen waren God hebben ingenomen, en de wetgevers der Natie op een der hoogſte feesten van het Christendom vergaderen, zonder zich over den Verloſſer der wereld te bekommeren. Ja zeker in dat Frankrijk heeft de Heer de Zijnen. Terwijl van den eenen kant de bittere vruchten der omwenteling, als welig onkruid voortgroeijen, terwijl men alleen de wereld en hetgeen in de wereld is lief heeft, is er eene ſtem vernomen, en de dochter Sions die overgebleven was als een hutje in den wijngaard, heeft de ſtem hares Herders gehoord.

Droevig was de geestelijke toeſtand van Frankrijk, bij den val van Napoleon; want de vaste wil van dezen overheerſcher had de magt gehad, om de geſlotene deuren van den tempel van *Notre Dame* te Parijs, alwaar de laatſte Aartsbisſchop door de Jakobijnen gedwongen was geworden zijnen God te verloochenen, weder te openen; maar hij die geen denkbeeld van den invloed van geestelijke begrippen had, was met de ſchors te vreden, en kon aan den geestelijken ſtand in Frankrijk de achting die zij vroeger genoot, niet wedergeven. In de Protestantſche Kerk waren eenige getuigen der waarheid overgebleven, maar hun werkkring was ten uiterſten beperkt, en over het algemeen vond men, helaas, veel meer anti-catholicismus dan wezentlijke godsvrucht in hunne gemeenten; en veelal beſtond het punt van vereeniging veel meer in hetgeen men niet aannam, dan in hetgeen men inderdaad geloofde. Aan de Engelſchen die, gelijk het uit de geschiedenis blijkt, meermalen de roeping hebben gehad om als zendelingen in de overige rijken van Europa Christus te verkondigen, was men de eerſte pogingen verſchuldigd om de Franſche gemeenten uit den doodſlaap, waarin zij verzonken ſchenen, op te wekken. De ijver hunner Methodisten, die zeer geſchikt is om tot ontdekking te leiden en tot erkentenis van zonde te brengen, had vooral in eenige departementen van het zuiden eenen gezegenden invloed, en weldra werden ook in Parijs, dat in alles den toon geeſt, eenige harten opgewekt om het rijk des Heeren uit te breiden. De *Archives du Christianisme*, (gedenkſchriften van het Christendom in de negentiende eeuw,) legden, met ſteeds toenemende vrijmoedigheid, een getuigenis ter eer van het Christendom des harten af; en de oprigting van verſchillende genootſchappen, in navolging van Engeland, zoo als, bij voorbeeld: Bijbel- en Traktaat-genootſchappen, waren de eerſte ondernemingen die den voortgang van het rijk Gods ten doel hadden. De toeſtand der tijden begunſtigde deze pogingen. De wederſtand van een groot gedeelte der Natie tegen de Bourbons bezorgde aan het Bijbel-genootſchap vele inteekenaars, die daarin ſlechts een politiek protest tegen het Jeſuitismus van het hof meenden te zien. De *Archives* gaven met moed hunne deelneming te kennen in het lot hunner Zwitſerſche broeders, die onder den naam van Momiers, in hun vrij gemeenebest, aan eene nieuwe Inquisitie werden onderworpen. De ſchriften der getuigen uit Zwitserland, als: Malan, Gausſen, Merle,

vonden lezers in het aan dezen toon zoo geheel ontwende Frankrijk. Hierbij werden eenige gewigtige werken, als van Scott, Newton, Bogue, uit het Engelsch vertaald. Het diep verval der Franſche hoogeſchool te Montauban werd aan het licht gebragt, en beſtreden. Toen nu de omwenteling van Julij 1830 plaats had, was het wel niet te verwonderen dat de Christenen alleen op de banden zagen, die hierdoor voor hen verbroken werden; minder op de verkrachting van Goddelijke en menſchelijke regten, waardoor deze omwenteling tot ſtand werd gebragt. Sedert echter heeft de ondervinding hun geleerd, en zal het hun verder leeren, dat de onverſchilligheid der regering dikwijls meer te vreezen is dan de vervolging, en dat het ongeloof ſteeds van onverſchilligheid tot vijandigheid overgaat, overal waar zich de kracht des geloofs begint te vertoonen.

Men zag nu bij de Protestanten alle medewerking, die zij als ſtaatkundige tegenpartij der Bourbons genoten hadden, vervallen, en het eeuwig belang der zielen trad meer op den voorgrond. De ſchadelijke gevolgen van dien vorigen toestand, waardoor velen in de Protestantſche kerk alleen eene vrijheid van den Roomſchen Godsdienst, zonder eenige behoefte des harten gezocht hadden, werden echter blijkbaar; en toen Adolphe Monod, met meer ijver misſchien dan wijsheid, bij het zien van zoo velen die onwaardiglijk aten en dronken, zijne bekende leerrede: *Wie moet Avondmaal houden?* uitſtortte, volgde daarop eene afzetting, welke door de nieuwe regering, die eerst zoo geheel neutraal ſcheen te zullen zijn, goedgekeurd werd.

Te dezer zelfder tijd begonnen de werkzaamheden van de Theologiſche ſchool te Genève, aan welks hoofd mannen geplaatst werden, die blijken gegeven hadden dat zij de zaak van Christus lief hadden: Gausſen, die op eene wederregtelijke wijze uit zijne ſtandplaats te Satigny, tot Genève behoorende, verdreven was geworden, en Merle d'Aubigné, die met veel zegen het Evangelie te Brusſel had mogen verkondigen. Deze ſchool, die eenigzins de behoefte eener regtzinnige hoogeſchool voor het protestantſche Frankrijk moest vervullen, was ſlechts een tak van die Evangeliſche Maatſchappij, die op velerlei wijze de kennis der waarheid zoekt uit te breiden. Dit geſchiedde vooral door de Bijbel-verſpreiding van de zoogenoemde Colporteurs; eenvoudige maar tot Christus bekeerde menſchen, die overal Bijbels en traktaatjes ten verkoop aanboden, en daarbij de zoodanigen, bij wien zij eenige belangſtelling meenden te beſpeuren, op het eenige noodige wezen.

Verſchillend was de ontvangst dier zendelingen (*). Terwijl zij, vooral in de groote ſteden, met verachting en ſmaadheid bejegend werden, en meer dan eens op hunne verklaring, dat zij het woord van God verkochten, het antwoord moesten hooren: »Wij hebben uw »woord van God niet noodig!" — vonden zij op de dorpen en bij vele perſonen zelfs van beſchaving en ondervinding eenen gereeden ingang, zoodat zelfs hier en daar er zich bij velen, wier harten onder de lezing van den Bijbel opgewekt werden, de behoefte tot eene meer bepaalde vereeniging doet gevoelen, en van daar is dan ook reeds de aanleiding ontſtaan tot het zenden van leeraars, die het ſpoor dezer Colporteurs gevolgd zijn. De eerſte derzelver, de Heer Hofman, heeft te Tournus, in het oostelijk gedeelte van Frankrijk, reeds eene kleine gemeente geſticht. Ook te Parijs is eene Evangeliſche maatſchappij voor Frankrijk opgerigt, die op eene dergelijke wijze het rijk Gods tracht uit te breiden. Met genoegen moet men erkennen dat door den zegen van God de harten van de beambten des beſtuurs zoodanig in Frankrijk geleid worden, dat men de geloovigen overal vergunt zich onder elkander te vereenigen en elkander te ſtichten, zonder dat dit, gelijk in andere landen van Europa, als eene ſtaatsmisdaad beſchouwd wordt.

Ziedaar dan de lichtpunten die datzelfde Frankrijk aanbiedt, en zeker, men moet erkennen dat de Christenen aldaar met veel ijver zijn uitgerust, en het talent aan hen toevertrouwd niet in de aarde verbergen. Hunne verſchillende genootſchappen, meer nog dan in andere plaatſen uit behoefte geboren, worden dikmaals in hunne pogingen met zegen bekroond, en hunne verſpreiding van Bijbels en traktaatjes geſchiedt in ſommige oorden met veel ijver en zelfverloochening, daar, bij voorbeeld, in eenige departementen in het Zuiden, Christenen uit de gegoedſte ſtanden het valies op den rug hebben gebonden, en zoo te voet de gebergten doorkruist hebben, ten einde aan hunne broeders aldaar het Woord des levens te brengen.

Doch hoe verkwikkelijk ook al deze lichtpunten van den eenen kant zijn, zij doen van den anderen kant ook de duisternis, waarvan wij reeds een woord geſproken hebben, nog meer uitkomen. Deze duisternis bevindt zich niet alleen in die wereld, die den naam van Christus opentlijk verguist; maar ook in het midden der protestantſche Kerk, die hier, gelijk in andere landen, gedeeltelijk tot een min of meer verfijnd *Rationalismus* is overgegaan, zoodat er eigenlijk geen band van eenigheid des geloofs meer tusſchen de verſchillende gemeenten in Frankrijk beſtaat, en door een groot gedeelte der Protestanten, degenen namelijk, die het Christendom des harten naar de leer der Heilige Schrift verkondigen, als dweepers en Methodisten worden uitgekreten; terwijl die Godsdienst, welke geen andere is, dan die van de belijdenis der Franſche kerken, als eene nieuwe leer, uit Engeland ingevoerd, wordt voorgeſteld. Dit gaat zelfs zoo ver dat bij eenige te zamenkomſten die tusſchen de verſchillende leeraars in dit jaar werden vastgeſteld, bepaald bedongen was,

(*) Een Colporteur ſchrijft (3 Maart) over een vlek in Frankrijk: »Dit »vlek bevat eene bevolking van 3500 zielen, en ik heb er niet meer dan »8 Testamenten en eenige traktaten verkocht. De fatsoenlijke lieden »zeiden, dat zij alles bezaten wat zij noodig hadden. De kooplieden ver»zekerden mij dat die boeken goed voor de Pastoors waren. De werk»lieden lachten mij uit, zij verlangden boeken met vertellingen; de land»bouwers zeiden mij dat zij geen geld hadden, of wel, dat zij naar den »ploeg moesten, dat zij geen' tijd hadden mijne boeken in te zien; einde»lijk waren er eenige openbare ongeloovigen, die mijne boeken voor oude »fabels verklaarden, en zeiden, dat door de zoodanigen te verkoopen, »men de wereld twee of drie eeuwen terug wilde laten gaan!"

dat er over geene leerſtukken zoude mogen geſproken worden. Rampzalige eenheid, die ten koste van waarheid en opregtheid bewaard moet worden (*)!

Bij de deelneming in den ſtrijd onzer Franſche broeders, die wij zoo gaarne aan den dag leggen, gebiedt ons echter de opregtheid om ook eenige opmerkingen te maken, waaruit tevens blijken kan, waarom in sommige punten de overeenſtemming met hen moeijelijker wordt.

Ten eerſte behoort hieronder, dat vele hunner zich als op eenen nieuwen grond ſchijnen te plaatſen, en ten einde bij de verkondiging van het Evangelie aan de Roomſchen eenen ſteen des aanſtoots weg te nemen, den door dezen zoo gehaten en verdachten naam van Protestantsch niet gebruiken, maar zeggen dat zij den Bijbel, en niets als den Bijbel wenſchen voor te dragen, en dus evenmin Luther en Calvijn, als Hildebrand, tot hunne leus nemen. Ook wij wenſchen geene menſchen te volgen; doch is het geene miskenning van Gods weg en weldaden, èn degenen die de waarheid verduisterden, èn zij die dezelve door Gods genade weder in het volle licht ſtelden, als op eenen rang te plaatſen? Is het Evangelie, dat nu naar den Bijbel verkondigd wordt, een ander Evangelie als dat, hetwelk in het begin der zestiende eeuw, in de krachtige eeuw der hervorming, zulke gezegende gevolgen had, en met het bloed der martelaren verzegeld werd? Mogen wij ons afſcheiden van hen, die tot op de brandſtapels den naam des Heeren en Zijne zuivere waarheid beleden hebben, en is er geene kracht in dat voortdurend getuigenis, door alle eeuwen heen, waardoor allen die waarlijk geprotesteerd hebben tegen de verbastering der waarheid, in den geheelen loop der geſchiedenis heen, elkander de hand reiken en die Kerk uitmaken, die door Christus zelven geregeerd en in ſtand gehouden wordt (†)?

Ook in het Staatkundige kunnen wij de inzigten van velen onzer Franſche broeders niet deelen: wij zien hen namelijk, gelijk men in Frankrijk altoos in geſchiedenisſen en tijdſchriften gedaan heeft, hun land alleen ten voorbeeld voor alle andere ſtellen; nimmer van hetgeen dat geſchiedkundig beſtaat, uitgaan; maar ſteeds trachtende om voorbeelden van andere landen, of droombeelden hunner eigene verbeelding te verwezenlijken. Zoo heeft La Faijette van 1789 af, aan de omverwerping van den troon van Frankrijk medegewerkt, om ſlechts zijne Amerikaanſche vrijheid aldaar in te voeren; en zoo zouden dan ook de Franſche Christenen alles wat nog van vroegere inſtellingen in de betrekking van Kerk en Staat is overgebleven, geheel willen afbreken, om maar datgene te zien geboren worden, wat nu in Amerika, door eenen zamenloop van omſtandigheden, en door de leiding die de hand Gods aan de geſchiedenis van dit land geeft, te weeg wordt gebragt; omdat zij door den band, die hen nog met den Staat in eenig verband ſtelt, zich gedrukt gevoelen, en misſchien in ſtaat denken te zijn hunne eigene leeraars te bezoldigen, zouden zij een beſluit willen nemen, waardoor alle Christen Staten op eens zouden ophouden dit te zijn, en wij geheel in den toeſtand des Romeinſchen rijks voor Conſtantijn, namelijk een heidensch rijks, met eene nu eens geduldε, dan weder vervolgde Christenkerk in hetzelve, verplaatst zouden worden. Hiermede ſtaat dan ook in verband hunne miskenning van het regt, in de geſchiedenis van den dag, dewijl zij alleen deel nemen in die gebeurtenisſen waardoor het beſtaande wordt afgebroken en de Staat in verwarring gebragt, mits dat de door hen zoo zeer verlangde vrijheid der Kerk!! die zij niet anders dan in die volſtrekte afſcheiding zien, zich daaruit ontwikkele. Van hier hunne ingenomenheid met de verheffing van het huis van Orleans, en de magt van Christina en Pedro, allen als tegenſtanders van het Jesuitismus; zonder echter te beoordeelen, waar het regt tot al deze troonsbeklimmingen gelegen is. — Dezelfde liefde voor het regerende huis van Orleans maakt hen ten hoogſte onregtvaardig jegens Holland, en doet hen geheel voorbijzien dat Leopold ſlechts als een werktuig der Priester-partij op den troon is geplaatst. Van daar wordt Lord Grey door hen als de weldoener van zijn vaderland beſchouwd, zonder te zien in hoever hij medegewerkt heeft tot het doel van diegenen, die, onder den naam van hervorming in Engeland, niets anders bedoelen, dan hetgeen Frankrijk op het laatst der vorige eeuw ten toon geſpreid heeft.

Eindelijk volgt hieruit eene geheele miskenning van het Profetisch gedeelte der Schrift, in zoo verre hetzelve niet alleen tot bekeering en vermaning verſtrekt, maar ook om de kerk van Christus, in de duistere dagen harer beproeving, voor te lichten, en op de glorierijke overwinning van haren Heer, die zeker te zijner tijd ſnellijk geſchieden zal, opmerkzaam te maken. Zij verwachten eene verandering van de volken der aarde alleen door overreding, naar menſchelijke middelen, die niet altijd in de kracht Gods worden aangevangen. Zij zien niet dat het Evangelie tot een getuigenis allen volken zal gepredikt worden; dat dit de verpligting daartoe niet minder maakt; doch dat de Heere vraagt, of Hij ook geloof zal vinden op de aarde, als Hij komt? dat het voorſpeld is, dat het aan het rijk van God nimmer aan onderdanen zal ontbreken; maar dat ook de toeneming der ongeregtigheid, en de voortdurende beproevingen waaraan de Kerk zal blootgeſteld worden, niet minder duidelijk voorzegd zijn geworden.

Ook wij mogen derhalve in een opzigt inſtemmen in

(*) De *Archives* (12 Julij 1834) van die Circulaire ſprekende, die de Leeraars tot die zamenkomſten had uitgenoodigd, merken op, hoe de geheele toeſtand der Franſche Protestantſche Kerk door dat opmerkelijke ſtuk uitgedrukt wordt. »Welke toeſtand" zeggen zij: »is de onze? waarin »al de overtuigingen genoodzaakt zijn om die ſtem te doen hooren: *Geene »behandeling van leerſtukken tusſchen ons!*"

(†) Het is vooral het Christelijk dagblad de Zaadzaaijer (*le Semeur*), dat zich eenigzins op dezen ſchijnbaar onpartijdigen grond ſtelt. De gevaren die deze ſtrekking heeft, en de verſlaauwing die daaruit volgt, zijn uit dit blad zelve merkbaar. Krachtig heeft daarentegen de Evangeliſche Courant (Gazette Evangélique), te Genève uitgegeven in 1833, bij gelegenheid van de oprigting van de onafhankelijke Kapel door den Leeraar Adolphe Monod te Lyon, beweerd dat de Gereformeerde belijdenis dezelfde waarheden bevatte, die men in deze Kapel uit den Bijbel wenschte te verkondigen.

het lied: *Ja Frankrijk gaat den heildag tegen!* maar bij de geestelijke opwekking die zich daar vertoont, en wier uitbreiding en toeneming wij hopend verwachten, zien wij niet minder de toeneming te gemoet van dien geest van tegenſtand, die zich dáár, bij de grooten en magtigen, bij de wijzen en geleerden, tegen de waarheid die in Christus is, openbaart. Thans, nu in de algemeene opinie het Christendom als een breidel voor het volk nog wel geduld kan worden, vindt men het niet hinderlijk, dat de voorſtanders van hetzelve ook eens hunne ſtem laten hooren; en men zegt, gelijk de Atheniënſers tegen Paulus: »wat wil toch deze klapper zeggen!" doch wanneer eens dezen en diegenen die tot God bekeerd zijn, hunne ſtem zullen beginnen te doen hooren, en te verkondigen, dat ook de Staatkundige en burgerlijke betrekkingen naar den wil en de wet van God geregeld moeten worden, dan vermoeden wij dat diezelfde vijandſchap, die het Evangelie ſteeds in Frankrijk gevonden heeft, weder opgewekt zal worden. Wij wenſchen onzen broederen aldaar matiging in den voorſpoed, kracht in den ſtrijd, doch vooral ook die overgegevenheid des harten, waardoor wij niets meer vreezen dan werken in eigen kracht, en waardoor wij ſlechts die werkzaamheid verlangen, die uit de gemeenſchap, door het geloof, met onzen Heer en Heiland voortvloeit, en waarvan de lof geheel tot Hem wederkeert.

DE OORZAKEN VAN DE OPKOMST EN BLOEI DER VEREENIGDE NEDERLANDEN.

In het 6de Nummer der *Nederlandſche Stemmen* deelden wij eene belangrijke plaats uit een' onzer oude Historieſchrijvers mede, waaruit blijken kan, in welk licht onze Voorouderen, door wier beleid en moed ons Vaderland vrij werd van Rome en Spanje, deze gewichtige gebeurteniſſen ook door het Nageſlacht wilden beſchouwd hebben: namelijk als *Wonderen des Allerhoogſten* door Zijne machtige hand, in den uiterſten nood ſteeds tot verheerlijking zijns grooten Naams gewrocht. Laten wij nu zien in hoe ver die nakomelingen aan dezen wensch voldaan hebben, en kiezen wij, als twee zeer verſchillende voorbeelden hiervan, het beroemde werk van SIMON STIJL en het nederige, ongeëerde, van den Middelburgſchen Predikant A. VAN DE VELDE: het eene getiteld: *De opkomst en bloei der vereenigde Nederlanden*; het andere geheeten: *De Wonderen des Allerhoogſten.*

Wanneer deze twee Schrijvers in eene hedendaagſche Vergadering van Geleerden kwamen, dan ſtond hun, dunkt mij, omtrent zulk een onthaal te wachten als de Apostel vermeldt van den aanzienlijken man in ſierlijk gewaad, en den armen man in ſlechte kleeding, welker eenen gezegd werd: *Zit gij hier op eene eerlijke plaatſe!* terwijl de andere hooren moest: *Sta gij daar, of zit hier onder mijne voetbank* (*)! — Althans, dit zal op de meeste plaatſen waarſchijnlijk nog wel het lot zijn van beiderlei geſchriften. Doch het is desniettemin, daar de Christen anders oordeelt dan hij *die aanziet wat voor oogen is*, niet onbelangrijk, eenige oogenblikken te letten op het verſchil van beiderlei gevoelens en wijze van beſchouwing, omdat door deze twee mannen twee geheel verſchillende klasſen van onderzoekers der historie worden vertegenwoordigd, van welke wel de eene over het algemeen de meer beſchaafde, en helaas! verre de talrijkſte is; maar de andere het beeld vertoont van *dien armen wijzen man in eene kleine ſtad, en waarin weinige lieden waren, maar die de ſtad verloste door zijne wijsheid; echter en gedacht geen menſche deszelven armen mans* (*).

In het geſchrift van Van de Velde, bevattende *aanwijzing van de oorzaken, wegen en middelen, waardoor de geuniëerde Provinciën uit hare vorige onderdrukkinge zoo wonderbaarlijk tegen vermoeden van de geheele wereld tot zoo groote macht, eere en ontzachelijkheid zijn verheven*, zaamgeſteld in het begin der achttiende Eeuw, vindt men zeker noch die keurigheid en bevalligheid van ſtijl, noch die treffende ſchilderingen, noch die ſtoute beeldteniſſen van voorname perſonen, door welke de verhandeling van S. Stijl, wat de ſchrijfwijze betreft, een ſieraad is van onze Letterkunde; maar een geloovig gemoed, ijver voor de zaak der waarheid, voor Gods eer en de belangen der hervormde Kerk is er de adem van. Het geſchrift is vol plaatſen en getuigeniſſen van Gods woord, waarop als met den vinger telkens gewezen wordt; vermaningen tegen bederf in de Kerk en losheid van zeden; wederleggingen van gevaarlijke dwalingen, belangrijke opmerkingen door andere Historieſchrijvers onzes Vaderlands gemaakt. »Deze Uwe wonderen (dus ſluit hij in een hartelijke toeſpraak en gebed tot den Heere) hebt Gij aan ons Vaderland bewezen; des zijn wij allen getuigen. Want Gij, o Heere, hebt ons in onze nederigheid aangezien, en onze ellende en onze moeite gekend, die ons van onze vijanden zijn aangedaan. Tot U hebben onze Vaderen uit de diepte hunner ellende geroepen, en Gij hebt hen verhoord, en hunne ſtem is gekomen voor U in uwe heilige woningen; daarom zijt Gij hun krachtig bevonden eene hulpe in benauwdheid en hebt hen uitgetogen uit een ruiſchenden kuil en diepe wateren en geſteld op eene rotſe die te hoog voor hen was. Zij zijn wel gekomen in water en vuur, en Gij hebt menſchen over hun hoofd doen gaan en een' engen band gelegd om hunne lendenen; maar Gij hebt hen weder uitgeleid in eene overvloedige ververſchinge. — Gij hebt ons van onze wreede vijanden verlost, en van onze haters, omdat ze ons te machtig waren, en hebt de disſelboomen onzes juks verbroken en ons recht op doen gaan. Onze vijanden riepen: wij hebben hen overmocht; dit is de dag, dien wij verwacht hebben; ontbloot, ontbloot ze nu, tot den bodem. Daar hebt Gij ons toen aan onze rechterhand gevat en ons bevestigd, ja ook doen voortſchieten, maar hen hebt Gij geplaagd. O God! dit hebt Gij gedaan naar uw harte, en om Uws zelfs wille

(*) Jacob. II. v. 2, 3.

(*) Pred. IX. v. 14, 15.

o Heere; niet om onze gerechtigheid, maar om uwe barmhartigheid en omdat Gij ons lief hadt: Gij hebt ons gezegend met zegeningen des hemels van boven, en met zegeningen des afgronds van beneden, en hebt ons gemaakt tot eenen liefelijken boom, die zijne takken uitbreidt tot de zee en zijne ſcheuten tot de riviere; zoodat wij het Oosten en Westen, het Zuiden en Noorden met de armen van onzen Staat hebben bereikt, en alle de einden der aarde hebben ons hunne inkomſten toegebracht. Hierdoor zijn wij vervuld geworden met macht, rijkdom en eere, ja volmaakt geworden in heerlijkheid, tot vreugde van onze vrienden en ſchrik onzer vijanden, zoodat ook de Koningen der aarde zich gelukkig hebben geacht, te mogen ſchuilen onder onze ſchaduwe, en hunne wapenen te mogen voeren met de onze. O God, dit zijn uwe wonderen! Gij hebt uwen arm in dezen ontbloot voor de oogen onzer vijanden, ja van de volken der wereld, en alle de einden der aarde hebben gezien het heil onzes Gods. Dit alles is U nog te geringe geweest, Heere Heere, dat Gij ons met tijdelijke zegeningen zoudt verrijken; maar Gij hebt ons nog, boven dat, overvloed gegeven van genade en waarheid: zoodat, daar, in onzer Vaderen tijden, uw Woord zeer dierbaar was, en dezelve moesten vergaderen in bosſchen, ſtruweelen en holen der aarde, en met duizend gevaren des levens, daar hebt Gij ons de middelen der zaligheid gegeven in eene groote ruimte; Gij hebt uwen kandelaar zeer heerlijk onder ons geplant, en ons in groote gemeenten onze godsdienſten met alle vrijheid laten plegen, en dat nu vele jaren in ſpijt van den Booze en deszelfs werktuigen; zulks dat de hemelen over ons gedropen en de wolken gevloeid hebben van gerechtigheid. Daarom, o Heere! zijt Gij groot, en daar zijn geene wonderen als de uwe. Gij zijt een eeuwige Rotsſteen daarop men vertrouwen mag. Menſchen zijn ijdelheid en min dan ijdelheid, waarom ook de gramſchap der menſchen u nog grooter maakt, en als zij zeer woeden wordt uwe heerlijkheid geopenbaard.”

De Verhandeling van SIMON STIJL heeft veel verdienſten met opzicht tot ſtijl en voordracht, maar weinige met betrekking tot de historiſche waarheid. Hij heeft, vooral de Middeleeuwen, nog door het prisma van de filozofie der achttiende Eeuw gezien, ofſchoon reeds in den tijd der uitgave van het werk, vele, zeer vele vroeger vooroordeelen voor naauwkeuriger onderzoek aanvankelijk waren verdwenen. Zoo begint hij, verblind door eene volſtrekte en algeheele onkunde van het leenrecht, met de vroeger of Grafelijke regering des lands te beſchouwen als enkel gegrond op geweld; en vindt daarentegen den oorſprong der vrije (?) of Staatſche Regering in het Gemeenebest der Armorichen, omtrent het begin der vijfde Eeuw (!). Voorts beklaagt hij zich dat de aanſtelling of *inſtructie* der Graven, bij gebrek van historieſchrijvers in die ongeletterde tijden niet tot ons overgekomen is (!). Hij kan zich uit zijn filozofisch ſtandpunt naauwelijks voorſtellen dat men immer, ook niet in de Eeuw der Hervorming, uit overtuiging, uit geloof gehandeld hebbe, maar ziet, ook daar, in de Regenten ſlechts fijngeſponnen ſtaatkunde, in de landzaten ontkluisterde vrijheidsliefde. Trouwens dit was de geest der filozofiſche geſchiedenis in de voorgaande Eeuw, waarbij de Schrijvers zeer juist hun eigen beeldtenis afmaalden.

Het is beklaaglijk in dit overigens zoo welgeſchreven werk geen ſpoor van geloof aan het hooge Godsbeſtuur aan te treffen. Het denkbeeld zelfs van eene Voorzienigheid ſchijnt doorgaans met voordacht vermeden te zijn. Aan het einde, waar men eene karakterſchets onzer natie aantreft, wordt onder de roerſelen van hunnen geest en hun hart, aan het Christendom niet eens gedacht (*). De oorſprong onzer vrijheid wordt gezocht, niet in de Reformatie, maar in den koophandel (†). Eindelijk, van de Leeraars van het heilig Evangelie, in de tijden van het zuiverſte geloof en de krachtigſte godsvrucht onzer Vaderen, wordt op deze wijze geſproken (§): »Het zijn deze redenaars die met minder bekwaamheid dan Cicero of Hortenſius, hoogmoediger naar gelang van de laagheid hunner opvoeding, de gevoelens van het gemeen, gelijk de Maan de groote wateren, door eene bijzondere aantrekkings-kracht, beſtieren. De rede zwijgt voor hunne donderſtem. Zoo winnen zij ſtraks de ſchoonſte helft van het menſchelijk geſlacht: zij draaien dikwijls door dat middel de regering op hunnen duim; en de grooten, die hen beurtelings vleiën en beſchimpen, hebben nimmer moeds genoeg om het kabinet voor hen te ſluiten.”

Doch genoeg reeds hebben wij uit een zoo bekend werk aangehaald. De ſlotzang *ter liefde van het Vaderland*, (dit zullen de bewonderaars van het werk ons wel willen toegeven,) hoe zorgvuldig en keurig bewerkt, hoe beſchaafd en gepolijst ook, mist alle dichterlijke verheffing en kwijnt aan eene ſlaperige eentoonigheid van verſificatie. Zoo Stijl als prozaſchrijver uitmunt, als dichter blijft hij voorzeker beneden het middelmatige. In Frankrijk waar fraaiheid en ſierlijkheid van ſtijl alles voor het publiek is, zou dit werk grooten opgang hebben verkregen. Ook in ons land heeft het dien eenen tijd lang gehad; doch het is te verwachten, dat bij de telkens aanwakkerende beoefening der geſchiedenis onzes Vaderlands, meer en meer het klatergoud voor het echte goud zal plaats maken, en men erkennen zal, dat bij eene ſierlijke voordracht de naauwkeurige kennis der historiſche feiten, van voorvaderlijk geloof, zeden, recht en wetten onmisbaar, en eene nog wezenlijker vereischte is dan de behaaglijke vorm. Mocht bij deze erkentenis dan ook algemeen het gevoel heerſchen dat onze Voorvaderen aangaande de *oorzaken van de opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden* bezielde, en waarvan de aangehaalde plaats van Van de Velde een getuigenis oplevert, hetwelk wij vertrouwen dat ook nog door het tegenwoordige geſlacht op prijs geſteld worden zal.

(*) 2e Uitgave. bl. 373. (†) bl. 368. (§) bl. LII, LIII.

TE AMSTERDAM, BIJ G. VAN PEURSEM, IN DE NIEUWE SPIEGELSTRAAT BIJ DE KERKSTRAAT.